

ומרדכי שמסר נפשו שלא השתחוה להמן, ור' עקיבא שמסר נפשו על נטילת ידיים שלא על פי כללי הדין-תורה, כי הבינו שהמצוה הזאת היתה שייכת להם בשרשם. כי לכל אדם שייך מצוה מיוחדת בפרט, כמו שנתבאר בכמה מקומות... (מתוך מי השלוח תצא).
 ע' בשו"ת אג"מ י"ד ח"א ח סברא הפוכה; אף לשיטות הראשונים שרשאים ליהרג ולא לעבור בשאר איסורים — זהו רק אם היה מוסר נפשו על כל דבר ודבר, אבל אם אינו עושה כן אלא על דבר אחד — הרי זה מתחייב בנפשו, כי מראה שאינו עושה כן מצד קדוש ה' אלא שחושב להחמיר בענין מסוים הנראה לו — והלא במקום פיקו"נ הוא התר גמור, ע"ש.

*

פעם אחת אמר הרבי ר' בונם (מפשיטכא) זי"ע: אני אומר לכם הוכחה על פי דין תורה, שמחויב כל אחד להיות עניו, דהנה במסכת יומא איתא שרציחה היא משלשה דברים שעליהן יהרג ואל יעבור' משום דמה חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי. ופרש"י: אין זו דומה לשאר עבירות דמ"מ יש כאן אבוד נפש והתורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חובת נפשו של ישראל, וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה, מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, דילמא של זה חביבה טפי עליו, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה'.
 ונמצא, אם אומרים לו הרוג אחד מישראל, אף שהוא חשוב על כל עברות — רק שהוא מאותן שאין אתה רשאי להורגו — אף שהוא רשע בודאי, מחויב אני למסור את עצמי למיתה ולקיים יהרג ואל יעבור', ועל כרחך צריך לומר הטעם כמו שכתב רש"י ז"ל, מאי חזית שנפשך חביבה לפני המקום וכו'. ונמצא יש ספק גמור על זה, שיכול להיות שנפשו יותר חביבה. ואף על פי שאינו מוחזק לצדיק, יוכל להיות שיהיה לו 'עולם הבא' יותר ממנו, הרי שמן הדין צריך להיות עניו. עד כאן דבריו. ושיבח דברים הללו מאד. וסיים, מי שאינו מאמין בזה חלילה, בודאי הוא אפיקורס גמור (רמתים צופים' על תנא דבי אליהו רבה יב,לא).

דף עה

'ימות ולא תספר' — ע' רמב"ם פ"ה מהל' יסוה"ת ה"ט דהיינו דאין להורות שתספר (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה, שפיר' — מבואר שגם דברים שאינם עיקר האיסור, כגון לספר עמה אחורי הגדר וכו', גם בהם אומרים 'יהרג ואל יעבור' — משום דאבזרייהו דגילוי עריות המה.

ומכאן הוכיחו כמה פוסקים כדעת הרמב"ם ששאר מעשי קירבה בעריות — אסורים מן התורה, שאילו להרמב"ן שאינם אסורים אלא מדרבנן, לא מסתבר שיהיה זה בכלל אבזרייהו (עפ"י ר"ן ונמוקי יוסף — כבאר הש"ך י"ד קנז סק"ב. וע' גם בחדושי מהר"ם חלאוה פסחים כה.).
 ואולם היו שהביאו מכאן ראייה שאפילו איסורים דרבנן נידונים כ'אבזריהו', ויהרג ולא יעבור (ע' בשו"ת הריב"ש רנה; שו"ת הרא"ם סוס"י נט; פני מבין (ח"ב דק"ס ע"ד. מובאים בשו"ת יביע אומר ח"ה י"ד טז, ב); שו"ת פני יהושע (מד).

א. טעם הדבר שאפילו איסורים דרבנן ייחשבו כ'אביזריהו' — י"ל שהאיסורים שמדרבנן אסורים לא רק משום הלאו ד'לא תסור' (להרמב"ם) שנצטוינו שלא להמרות את פי החכמים, אלא מצד עצמם הם אסורים והריהם כנלוים ונכללים בפרשת עריות דאורייתא. (עפ"י קונטרס דברי סופרים לגרא"ו א, כט. וע' בשו"ת פני יהושע מד; משך חכמה ריש שופטים).

ב. בשו"ת הרדב"ז (ח"א ב. מובא בספר חמרא וחיי) כתב לדחות הראיה מכאן, ששונה מצב שבא להתרפאות מיזמתו באיסור ממזב שאונסין אותו על האיסור, שאפשר שבזה כל שאינו אלא לאו בעלמא יעבור ואל יהרג. וע"ע בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד ס שבאר ראית הראשונים. וע"ע: חדושים ובאורים סנהדרין יא, ח; שו"ת שבט הלוי ח"ז קלח.

וע"ע באגרות משה (אה"ע ח"א נו) שהאריך לבאר שאין להשוות המקרה שבכאן לשאר הסתכלויות בעריות, לענין חומר י'הרג ואל יעבור. וכל שכן לספר עמה אחורי הגדר [שכבר הקשו האחרונים שאפילו לשיטת הרמב"ם, היכן מצוינו איסור תורה בדבר זה? — ע' גליין מהרש"א י"ד שם] אלא כאן שונה שאותו דיבור שהוא מדבר עם האשה הו' שמתאוה לה, כהכנה לזנות — אסור מן התורה, והרי זה בכלל 'לא תקרבו לגלות ערוה'. ע"ש וכן במה שכתב ביו"ד ח"ב קעד, ג.

ג. כל האמור כאן — בחייבי כריתות, שאז אסור אפילו דברים שהם לאו בעלמא כנ"ל, אבל מי שאונסין אותו לבוא על חייבי לאוין — כתב הרמב"ן (במלחמות כאן ובתורת האדם) שיעבור ואל יהרג. ורק בגונא דהעלה לבו טינא אסרו אפילו בפניה, וכ"ש חייבי לאוין, כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות, אבל בכגון עכו"ם שאונסין אותו — יעבור.

ואם אנסוהו לבוא על נכרית, בצנעה — מחלוקת הראשונים; י"א שיהרג ואל יעבור (ע' רמב"ן ונמו"י), וי"א שיעבור ולא יהרג — ע' חדושי רבנו יונה ומאירי כאן וריטב"א ספ"ק דקדושין, ושו"ת הריב"ש קעא ושו"ת פנ"י מד. ע"ע בספר דבר שמואל — פסחים כה.

'אלא למ"ד פנויה היתה, מאי כולי האי' — יש מי שפרש שלפי שאלת הגמרא, חייבת היא למסור עצמה לו כדי להצילו ממות (כ"ה ב'כסא רחמים'). ואולם בערוך לנר משמע שאין כופין אותה על כך, וכאן מדובר כאשר היא מסכימה לדבר. ולכן אמרו 'פגם משפחה' ולא פגמה — כי היא יכולה למחול, אלא שמא יש אחר במשפחתה במדינת הים שאינו מוחל.

[ובספר חכמת שלמה הביא מכאן שאין אדם חייב לבזות עצמו כדי להציל חברו. וכבר תמהו האחרונים בדבר, כנזכר למעלה. ובספר מנחת שלמה (ז,ד) כתב שתמוה מאד השוואתו זו, שהשוה פגיעה וזלזול באחרים עם פגיעה בכבוד עצמו.

ומשמע מדבריו שאין התר לפגום ולפגוע באדם אחר כדי להציל את זה. אבל מחויב לפגום עצמו כדי להציל את זה ממות. ואולם יש לחלק בין אונס חיצוני כנכרים שאונסים אותו, ובין נידון דין שהוא גרם לעצמו זאת שהעלה טינה בגלל יצרו, שאינה מחויבת להמסר לו בשל כך, מלבד הטעם של פרצת גדר בבנות ישראל שאמרו למסקנא, אלא גם לפי ההוה-אמינא י"ל שאינה מחויבת לזלזול בעצמה באופן שהוא גרם לעצמו זאת].

פרק תשיעי — 'ואלו הן הנשרפין'

'ובת אשתו' — כמה מן החכמים האחרונים דייקו מדברי התוס' (ביבמות ג; צז) שבת ארוסתו אינה אסורה מן התורה (ע' שער המלך חופת חתנים ה; ערוך לנר יבמות). וכבר הרבו אחרונים לתמוה על כך מסוגיות מפורשות (ע' מעשה חשב על השעה"מ שם; פתחי תשובה אה"ע טו; בית מאיר טו, יג; אור גדול טו; קהלות יעקב יבמות ב; שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א לד; בית ישי מא, ב. ע"ש אריכות גדולה. וע"ע אבי עזרי איסור"ב חמישאה, ב, ז; שו"ת שבט הלוי ח"ה קונט' המצוות מז, א וח"ו רטז).